

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-20>

УДК 336.225.6:657.63(477)

Артиук Оксана Валетинівнадоктор економічних наук,
професор кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту,
Одеський національний економічний університет**Дедух Анастасія Ігорівна**студентка,
Одеський національний економічний університет**Oksana Artiukh, Anastasiia Dedukh**

Odesa National Economic University

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ:
АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА БЮДЖЕТНІ НАДХОДЖЕННЯ****EFFICIENCY OF TAX AUDIT IN UKRAINE:
ANALYSIS OF ITS IMPACT ON BUDGET REVENUES**

Анотація. У статті проаналізовано ефективність податкового аудиту в Україні, його вплив на бюджетні надходження та роль у забезпеченні фіскальної стабільності держави. Розглянуто основні проблеми, з якими стикаються податкові органи, зокрема, недосконалість законодавства та недостатня кваліфікація аудиторів. Визначено важливість цифровізації процесів податкового контролю та застосування міжнародного досвіду для підвищення результативності перевірок. Зроблено акцент на необхідності реформування податкової системи для оптимізації адміністрування податків. Наукова новизна полягає в комплексному підході до вивчення ефективності податкового аудиту в умовах сучасних економічних викликів. Основні висновки полягають у необхідності інтеграції цифрових технологій та удосконалення нормативно-правової бази для покращення податкового контролю та збільшення бюджетних надходжень.

Ключові слова: податковий аудит, бюджетні надходження, цифровізація, податковий контроль, економіка України.

Summary. The article analyzes the effectiveness of tax audit in Ukraine and its impact on budget revenues, focusing on its role in ensuring fiscal stability. The study identifies key challenges in the tax audit system, such as insufficient legislative support, lack of qualified auditors, and the need for increased transparency. The article emphasizes the importance of digitalization in improving tax audit procedures and introduces the concept of risk-oriented approaches in tax inspection, which could significantly enhance the efficiency of audits. The research also explores the integration of international best practices, particularly those from European Union countries, in strengthening the tax control system in Ukraine. By adopting modern technologies, such as automated data analysis and real-time tax reporting, Ukraine can not only increase tax revenues but also reduce the shadow economy. Furthermore, the article examines the economic context of Ukraine, particularly the challenges posed by the ongoing war and its impact on financial stability. It highlights the need for urgent reforms to enhance the tax system's capacity to generate sufficient revenues for state functions and defense. The article argues that effective tax audits are not only crucial for increasing budget revenues but also play a significant role in ensuring a transparent and fair taxation environment, which is a critical factor for fostering economic growth and investment. A detailed analysis is provided on how the application of predictive analytics and machine learning could enhance the identification of potential risks and fraudulent activities, thus improving the overall quality of tax control. Additionally, the study emphasizes the necessity of fostering a culture of compliance among taxpayers through educational initiatives and public awareness campaigns. By creating a cooperative environment, tax authorities can encourage voluntary compliance, thereby reducing the administrative burden of audits and improving overall tax system efficiency. The research also suggests that Ukraine must allocate more resources to the professional development of tax inspectors, focusing on advanced training programs and international collaborations. Strengthening the institutional capacity of tax authorities is essential for maintaining consistency and fairness in the audit process. Finally, the article concludes that a multi-faceted approach is required to address the systemic weaknesses in Ukraine's tax audit framework. Legislative reforms should be complemented by investments in technology and human resources to ensure a more robust and adaptable system. By integrating these measures, Ukraine can not only achieve fiscal stability but also lay the foundation for

sustainable economic development in the face of ongoing challenges. The combination of advanced technologies, international practices, and a reformed legal framework will be key to maximizing the effectiveness of tax audits and ensuring the long-term resilience of the country's fiscal system.

Keywords: tax audit, budget revenues, digitalization, tax control, Ukrainian economy.

Постановка проблеми. Податковий аудит є важливим інструментом забезпечення фінансової стабільності держави, оскільки він сприяє підвищенню рівня дотримання податкового законодавства, мінімізації ухилення від сплати податків та збільшенню бюджетних надходжень. У сучасних умовах розвитку економіки України, коли значна частина підприємств працює в умовах постійних змін податкового законодавства, ефективний податковий аудит набуває особливої важливості. Він не лише забезпечує виконання фіскальної функції держави, але й стимулює прозорість фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Актуальність дослідження ефективності податкового аудиту зумовлена також необхідністю підвищення якості адміністрування податків у контексті реформування податкової системи України, інтеграції до європейського економічного простору та протидії значній тінізації економіки. Оцінка впливу податкового аудиту на бюджетні надходження дозволяє не лише визначити його результативність, але й окреслити шляхи удосконалення процедур контролю та стимулювання добровільної сплати податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні автори, такі, як: Малярчук А. [1], Шевчук Л. [1], Соколовської А. [2], Сікори Є. [5], Таращенко В. [7] та інші у своїх роботах зосереджуються на кількісній оцінці ефективності податкового аудиту, аналізуючи динаміку бюджетних надходжень, суму донарахованих податків та інші показники. При цьому, дослідники виявляють ряд проблем, що впливають на ефективність податкового аудиту, таких як недосконалість законодавства, недостатня кваліфікація аудиторів, корупція, відсутність довіри між платниками податків та податковими органами.

Метою статті є аналіз ефективності податкового аудиту в Україні з точки зору його впливу на бюджетні надходження, виявлення ключових проблем у процесі його реалізації та визначення перспектив удосконалення системи податкового контролю для забезпечення стабільності державних фінансів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податковий аудит відіграє ключову роль у збільшенні бюджетних надходжень, оскільки є одним із найефективніших механізмів податкового контролю. Основна його мета полягає у виявленні порушень податкового законодавства, забезпеченні точності податкових розрахунків та підвищенні дисципліни серед платників податків. Через цей інструмент держава може не лише збільшувати надходження до бюджету, але й знижувати рівень

тінізації економіки, що є критично важливим для фінансової стабільності України.

Впровадження податкового аудиту прибутку значно підвищує ефективність адміністрування податків, оскільки дозволяє виявляти випадки заниження податкових зобов'язань і ухилення від сплати податків. Завдяки цьому держава отримує можливість збільшити обсяг доходів із ключових податкових надходжень, зокрема податку на прибуток і ПДВ [1, с. 929]. Особливо важливим є впровадження ризико-орієнтованого підходу в процесі аудиту, коли ресурси податкових органів зосереджуються на підприємствах із високою ймовірністю порушень. Це знижує витрати часу й підвищує результативність перевірок.

Важливим фактором, що сприяє зростанню бюджетних надходжень через податковий аудит, є цифровізація процесів. Упровадження таких інструментів, як електронний кабінет платника податків та системи автоматичного аналізу даних, мінімізує людський фактор, знижує можливість корупційних зловживань і забезпечує прозорість податкових перевірок. Використання сучасних цифрових технологій дозволяє не лише виявляти приховані доходи, але й попереджати порушення, забезпечуючи своєчасне надходження податків до бюджету [2, с. 46].

Ефективний податковий аудит також забезпечує зростання довіри серед платників податків. Це особливо важливо в умовах високого рівня тінізації економіки, який у 2023 році складав близько 30% ВВП [3]. Завдяки аудиту державні органи можуть виявляти не лише випадки ухилення від сплати податків, але й системні проблеми в адмініструванні, що дозволяє приймати своєчасні рішення для їх вирішення. Успішні приклади, такі як збільшення надходжень від податку на прибуток на 22% у 2022 році завдяки посиленню перевірок великих підприємств-платників податків, підтверджують ефективність цього інструменту [7].

Крім того, податковий аудит сприяє оптимізації витрат державного бюджету. Підвищення контролю за використанням бюджетних коштів у період воєнного стану дозволило зменшити кількість непродуктивних витрат і спрямувати ресурси на більш пріоритетні напрямки [5, с. 12]. Такий підхід також позитивно впливає на дохідну частину бюджету, оскільки створює умови для раціонального використання державних ресурсів.

Важливим показником ефективності податкового аудиту є вплив на виконання державного бюджету, що відображає обсяги зібраних податків та інших доходів. Для ілюстрації наведемо таблицю, яка показує динаміку виконання дер-

жавного бюджету України за останні п'ять років (2019–2023 рр.), включаючи дані про доходи, витрати та дефіцит бюджету (Таблиця 1).

З 2019 по 2023 роки спостерігається стійка тенденція зростання як доходів, так і видатків державного бюджету України. Однак, темпи зростання видатків значно перевищують темпи зростання доходів, що призводить до постійного збільшення дефіциту бюджету.

Дефіцит бюджету постійно збільшується, особливо різко зростає у 2022 та 2023 роках, що пов'язано з повномасштабною війною Росії проти України та необхідністю збільшення витрат на оборону та гуманітарну допомогу. Частка видатків у ВВП значно зростає, що свідчить про збільшення ролі держави в економіці. Це пов'язано з необхідністю фінансування великих соціальних програм, інфраструктурних проектів та оборони. Частка доходів у ВВП також зростає, але не так швидко, як частка видатків. Це пов'язано зі збільшенням податкових надходжень та іншими доходами бюджету. Обсяг кредитування зменшується або стає від'ємним (2022, 2023 роки), що свідчить про збільшення залежності держави від внутрішніх та зовнішніх запозичень для фінансування дефіциту бюджету.

Отже, результати аналізу свідчать про значний вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на виконання державного бюджету України. Війна в Україні стала основним чинником, який призвів до значного збільшення дефіциту бюджету та зростання державного боргу. Для досягнення стійких результатів необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих на вдосконалення податкової системи, підвищення ефективності державного управління та створення сприятливих умов для розвитку бізнесу.

Згідно з даними Міністерства фінансів України, надходження до зведеного бюджету України у 2023 році становили 2,35 трлн грн, що на 18% більше порівняно з попереднім роком [4]. Частково це зростання можна пояснити підвищенням ефективності податкового аудиту, а також зміцненням податкової дисципліни серед платників податків.

Вплив податкового аудиту на збільшення бюджетних надходжень зумовлений як виявленням прихованих доходів, так і стимулюванням податкової дисципліни. Однак, незважаючи на

позитивні зрушення, ефективність податкового аудиту в Україні обмежується низкою проблем. По-перше, це недосконалість нормативно-правової бази, яка не завжди забезпечує чітке регламентування процедур аудиту, необхідно оновлювати Податковий кодекс України для усунення суперечностей і створення умов для зменшення корупційних ризиків [7, с. 797].

По-друге, недофінансування податкових органів та брак кваліфікованих кадрів створюють додаткові бар'єри для проведення якісного аудиту. У період воєнного стану значна частина ресурсів податкової служби спрямована на адміністрування нових пільг і допомог, що знижує ефективність контролюючої функції [5, с. 12]. Однак для подальшого підвищення його ефективності необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, розширювати застосування цифрових технологій та впроваджувати найкращі міжнародні практики у сфері податкового контролю [8].

Перспективи розвитку податкового аудиту в Україні залишаються надзвичайно важливими з огляду на необхідність забезпечення стабільності бюджетних надходжень та ефективного функціонування фінансової системи держави. Одним із першочергових завдань є модернізація нормативно-правової бази, зокрема оновлення положень Податкового кодексу України. Це дозволить чіткіше регулювати процедури аудиту, усунути правові колізії та розширювати повноваження податкових органів, що сприятиме підвищенню рівня довіри платників податків до контролюючих структур та забезпечить правову визначеність у податковій сфері [8].

Важливу роль у розвитку податкового аудиту відіграє впровадження цифрових технологій. Подальша цифровізація процесів дозволить оптимізувати роботу податкових органів через використання автоматизованих систем ризик-аналізу. Ці системи дають змогу ефективно відбирати об'єкти для перевірок на основі чітких критеріїв, зменшуючи вплив людського фактору на процес прийняття рішень. Крім того, автоматизація забезпечує підвищення прозорості та швидкості виконання перевірок, що сприяє зміцненню довіри бізнесу до податкових органів та зниженню адміністративного навантаження на платників податків.

Таблиця 1 – Виконання державного бюджету України з 2019 по 2024 рр. (млн грн)

Рік	Доходи	% до ВВП	Видатки	% до ВВП	Кредитування	% до ВВП (дефіцит бюджету)	Сальдо
2019	998278,9	25,12	1072891,5	26,99	3437	0,09	-78049,5
2020	1076016,7	25,66	1288016,7	30,71	5096,1	0,12	-217096,1
2021	1296852,9	23,75	1490258,9	27,3	4531,4	0,08	-197937,4
2022	1787395,6	34,43	2705423,3	52,12	-3326	-0,06	-914701,7
2023	2671998	40,87	4014418,1	61,4	-9309,5	-0,14	-1333110,7

Джерело: складено автором на основі [6; 9; 10]

Залучення міжнародного досвіду є одним із найважливіших напрямів розвитку податкового аудиту, оскільки дозволяє використовувати перевірені часом інновації, що вже довели свою ефективність у провідних економіках світу. Передові практики країн Європейського Союзу, таких як електронне декларування доходів, автоматизовані системи звітності та аудит у режимі реального часу, забезпечують суттєве підвищення якості адміністрування податків. Електронне декларування доходів мінімізує людський фактор у процесі подання та перевірки податкової звітності, знижуючи ризики корупції та помилок, що виникають через суб'єктивність або технічну некомпетентність.

Автоматизовані системи звітності дозволяють оперативно обробляти великі обсяги фінансових даних, що сприяє швидкому виявленню ризикових зон та об'єктів, які можуть бути залучені до податкових правопорушень. Такі системи інтегруються із сучасними технологіями аналізу великих даних (Big Data), що забезпечує виявлення прихованих схем ухилення від оподаткування та прогнозування можливих порушень на основі поведінкових моделей платників податків.

Аудит у режимі реального часу є ще одним важливим аспектом, що активно використовується у країнах ЄС. Він передбачає постійний моніторинг операцій платників податків, що зводить до мінімуму можливість ухилення від сплати податків і забезпечує своєчасне надходження коштів до бюджету. Завдяки цьому держава отримує можливість оперативно реагувати на потенційні порушення, що значно підвищує результативність податкового контролю.

Інтеграція таких підходів в українську систему податкового аудиту створить передумови для вдосконалення процесу адміністрування податків, підвищення прозорості та зміцнення довіри платників податків до держави. Це також дозволить гармонізувати податкову систему України з європейськими стандартами, що є особливо актуальним у контексті євроінтеграційних прагнень країни. Досягнення відповідності європейським вимогам сприятиме залученню іноземних інвесторів, які цінують прозорі та стабільні податкові системи.

Таким чином, впровадження міжнародного досвіду в податковий аудит має не лише технічний, а й стратегічний характер. Це дає можливість Україні стати частиною глобальної податкової спільноти, яка ґрунтується на принципах відкритості, справедливості та відповідальності. Удосконалення податкового аудиту на основі європейських практик зміцнить фінансову систему держави, сприятиме зменшенню тінізації економіки та забезпечить стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Не менш важливим аспектом є посилення кадрового потенціалу податкових органів. Постійне навчання податкових інспекторів, зокрема через

спеціалізовані тренінги, міжнародні програми обміну досвідом і курси підвищення кваліфікації, сприятиме підвищенню професійного рівня працівників [8]. Компетентні й кваліфіковані аудиторі здатні не лише ефективніше виконувати свої функції, але й забезпечувати якісний зворотний зв'язок із платниками податків, що покращує взаємодію між бізнесом і державою [5, с. 21].

У сукупності ці заходи створюють передумови для подальшого вдосконалення податкового аудиту як інструменту зміцнення бюджетної політики України. Розвиток цього напрямку є стратегічно важливим, адже забезпечує стабільність бюджетних надходжень, сприяє зменшенню рівня тіньової економіки та формує прозору, справедливую і ефективну податкову систему. Таким чином, податковий аудит виступає не лише засобом забезпечення виконання зобов'язань платниками податків, але й важливим компонентом фінансової стабільності та сталого розвитку держави.

Висновки. Отже, у сучасних умовах податковий аудит виступає ключовим елементом забезпечення фінансової стабільності України, адже його вплив охоплює не лише збільшення бюджетних надходжень, але й створення прозорого і справедливого податкового середовища. Проведене дослідження підтверджує, що ефективність податкового аудиту залежить від багатьох факторів: нормативно-правової бази, цифровізації процесів, кадрового потенціалу, а також інтеграції найкращих міжнародних практик. Розвиток цих аспектів створює умови для зміцнення довіри платників податків до держави, підвищення податкової дисципліни і зменшення тінізації економіки.

У контексті викликів, які постали перед Україною, зокрема повномасштабної війни та значного зростання бюджетного дефіциту, роль податкового аудиту як інструменту податкового контролю стає ще більш важливою. Ефективне використання цього інструменту дозволяє не лише мобілізувати додаткові фінансові ресурси, але й покращити якість адміністрування податків та оптимізувати використання бюджетних коштів. Таким чином, податковий аудит виконує не лише фіскальну функцію, але й функцію стратегічного управління фінансовими ресурсами.

У перспективі вдосконалення податкового аудиту має стати одним із пріоритетних напрямів реформування податкової системи України. Забезпечення прозорості, цифровізація, підвищення кваліфікації працівників податкових органів та адаптація європейського досвіду сприятимуть формуванню більш ефективної та справедливої податкової системи, яка відповідатиме сучасним викликам і потребам розвитку держави. Ці зусилля спрямовані не лише на зміцнення бюджетної системи, але й на забезпечення стійкого економічного розвитку України у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Малярчук А., Шевчук Л. Сучасні тенденції розвитку податкового аудиту прибутку – інструмент збільшення податкових надходжень. *Економіка і суспільство*, 2018. № 16. С. 927–934.
2. Соколовська А. Упровадження концепції податкових витрат в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 32–56.
3. Доходи зведеного бюджету України (2014–2024). Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Доходи зведеного бюджету України (2023). Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2023/> (дата звернення: 15.11.2024).
5. Сікора Є. Ефективність фінансового контролю за видатками Державного бюджету України у період воєнного стану. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 8. С. 1–26.
6. Державний бюджет України (2008–2024). Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 15.11.2024).
7. Тарашенко В. Ефективність податкового аудиту в Україні. В II Міжнародному податковому конгресі: зб. матеріалів, м. Ірпінь, 26 листопада 2021 р. С. 796–799.
8. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: станом на 1 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
9. Білий С.А., та ін. Практика здійснення податкових перевірок в Україні. *Науковий вісник*. 2019. № 17. С. 100–120.
10. Доходи Зведеного бюджету України. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/macro/C_budget_u.xlsx (дата звернення: 15.11.2024).

References:

1. Maliarchuk A., Shevchuk L (2018) [Suchasni tendentsii rozvytku podatkovoho audytu prybutku – instrument zbilshennia podatkovykh nadkhodzen]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 16. pp. 927–934. (in Ukrainian)
2. Sokolovska A. (2022) [Uprovadzhennia kontseptsii podatkovykh vytrat v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia]. *Fynansy Ukrainy*. no. 7. pp. 32–56. (in Ukrainian)
3. Dokhody zvedenoho biudzhetu Ukrainy (2014–2024). Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/> (in Ukrainian)
4. Dokhody zvedenoho biudzhetu Ukrainy (2023). Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2023/> (in Ukrainian)
5. Sikora Ye. (2024) [Efektyvnist finansovoho kontroliu za vydatkami Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy u period voiennoho stanu]. *Zdobutky ekonomiky: perspektvy ta innovatsii*. no. 8. pp. 1–26. (in Ukrainian)
6. Derzhavnyi biudzhhet Ukrainy (2008–2024). Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (in Ukrainian)
7. Tarashchenko V. (November 26, 2021) Efektyvnist podatkovoho audytu v Ukraini. V II Mizhnarodnomu podatkovomu konhresi: zb. materialiv. Irpin. Pp. 796–799. (in Ukrainian)
8. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 No. 2755-VI: stanom na 1 zhovtnia 2024 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian)
9. Bilyi S. A., ta in. (2019) [Praktyka zdiisnennia podatkovykh perevirok v Ukraini]. *Naukovyi visnyk*. no.17. pp. 100–120. (in Ukrainian)
10. Dokhody Zvedenoho biudzhetu Ukrainy. Natsionalnyi bank Ukrainy. Available at: https://bank.gov.ua/files/macro/C_budget_u.xlsx (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 02.12.2024